

UOT 378.1

Səidə Vasif qızı Paşayeva
Sumqayıt Dövlət Universitetinin
Pedaqogika və psixologiya kafedrasının müəllimi
<https://orcid.org/0000-0003-3899-3442>
E-mail: saida.pashayeva@sdu.edu.az
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(6\).291-293](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(6).291-293)

TƏHSİLALANLARDA İNTERAKTİV METODLARIN VASİTƏSİLƏ YARADICI TƏFƏKKÜRÜN FORMALAŞDIRILMASI

Saida Vasif Pashayeva
lecturer of the department of Pedagogy and psychology at
Sumgayit State University

DEVELOPING STUDENTS' CREATIVE THINKING USING INTERACTIVE METHODS

Саида Васиф ызы Пашаева
преподаватель кафедры Педагогике и психологии Сумгаитского Государственного Университета

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ОБУЧАЕМЫХ С ПОМОЩЬЮ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ

Xülasə. Məqalədə interaktiv dərslər metodlarının təhsilalanlarda yaradıcı təfəkkürün formalaşdırılması üzrə rolu araşdırılır. Nəzəri əsaslar, interaktiv metodların növləri, praktiki tətbiq nümunələri və qiymətləndirmə vasitələri nəzərdən keçirilir. Məqalənin məqsədi müəllimlərə və təhsil menecerlərinə yaradıcı bacarıqları inkişaf etdirəcək interaktiv fəaliyyətlərin necə planlaşdırılması və qiymətləndirilməsi ilə bağlı metodik tövsiyələr verməkdir.

Açar sözlər: yaradıcı təfəkkür, interaktiv metodlar, təlim, pedaqogika, fəal öyrənmə

Abstract. This article examines the role of interactive teaching methods in developing students' creative thinking. It explores the theoretical foundations, types of interactive methods, practical examples of application, and assessment tools. The article aims to provide teachers and educational institution administrators with methodological recommendations for planning and evaluating interactive activities that foster creative development.

Key words: creative thinking, interactive methods, teaching, pedagogy, active learning

Аннотация. В статье рассматривается роль интерактивных методов обучения в формировании творческого мышления учащихся. Рассматриваются теоретические основы, виды интерактивных методов, практические примеры применения и средства оценивания. Цель статьи – предоставить педагогам и руководителям образовательных учреждений методические рекомендации по планированию и оцениванию интерактивной деятельности, способствующей развитию творческих способностей.

Ключевые слова: творческое мышление, интерактивные методы, обучение, педагогика, активное обучение

Giriş Müasir təhsil sahəsində yalnız bilikləri ötürmək kifayət etmir. Təhsilalanlardan problemləri yaradıcı şəkildə həll etmək, yeni fikirlər formalaşdırmaq və qeyri-ənənəvi yanaşmalar tətbiq etmək gözlənilir. Yaradıcı təfəkkür fərdlərin yeni və faydalı ideyalar yarada bilməsi bacarığıdır, interaktiv metodlar tədrisdə passiv dinləmə əvəzinə tələbənin fəal iştirakı, əmək-

daşlıq və müstəqil təfəkkürünü təşviq edir. Bu səbəbdən interaktiv metodlar yaradıcı təfəkkürün inkişafı üçün mühüm potensiala malikdir.

Yaradıcı təfəkkürün nəzəri əsasları. Yaradıcı təfəkkürün formalaşması psixologiya və pedaqogikanın kəsişməsində dayanır. Bu anlayışın tarixi qədim dövrlərə gedib çıxır və onun inkişaf mərhələləri müxtəlif elmi və fəlsəfi

yanaşmalarla zənginləşmişdir. Antik dövr: Platon və Aristotel yaradıcılığı ilahi ilham və ya təbii qabiliyyətlə əlaqələndirirdilər. Orta əsrlər: yaradıcılıq dini məzmunla izah olunur, əsasən Tanrıdan gələn nemət kimi qəbul edilirdi. İtibah dövrü: yaradıcı təfəkkür insani qabiliyyət kimi qəbul olundu, incəsənət və elm sahələrində sürətli inkişaf müşahidə edildi. XVIII–XIX əsrlər: romantizm dövründə yaradıcılıq fərdi istedad və daxili azadlığın təzahürü hesab edildi. XX əsr: psixologiya və pedaqogika sahələrində yaradıcılıq müstəqil tədqiqat obyektinə kimi öyrənilməyə başlandı. Müasir dövr: yaradıcı təfəkkür təhsil, texnologiya, idarəetmə və gündəlik həyat üçün zəruri bacarıq kimi qəbul olunur.

Beləliklə, yaradıcı təfəkkür anlayışı tarixi inkişaf prosesində dəyişərək bugünkü elmi, pedaqoji və sosial kontekstdə universal əhəmiyyət daşıyan bir fenomenə çevrilmişdir. 1950-ci illərdə C. Gilford yaradıcı təfəkkürü insan intellektinin ən mühüm komponentlərindən biri hesab edərək divergent və konvergent düşüncə arasında fərq qoymuşdur. E. Torrens isə yaradıcılığın diaqnostikası üçün xüsusi testlər hazırlamışdır. O, “kreativlik” terminindən imtina edərək, testləri verbal, təsviri və sözlü-səsli yaradıcı təfəkkür testləri adlandırmışdır. Sosial konstruktivist yanaşma (L.S. Vıgotski) göstərir ki, sosial qarşılıqlı təsir və dialoq vasitəsilə daha yüksək səviyyəli bacarıqlar inkişaf edir. J.Piaye və J.Bruner uşaqların idrak inkişafında yaradıcı fəaliyyətin əhəmiyyətini ön plana çəkmişdir (1).

Təhsil sistemində yaradıcı təfəkkürün inkişafı innovativ cəmiyyətin qurulması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu nəzəriyyələr interaktiv fəaliyyətlərin – müzakirə, qrup işi, layihə – yaradıcı təfəkkür üçün faydalı olduğunu əsaslandırır.

Bəs yaradıcı təfəkkür nədir? Yaradıcı təfəkkür insanın idrak fəaliyyətində ən yüksək səviyyələrdən biri hesab olunur. O, mövcud biliklərin sadəcə təkrar tətbiqi deyil, yeni əlaqələrin qurulması, fərqli ideyaların sintezi və qeyri-adi həll yollarının axtarışı ilə səciyyələnir. Yaradıcı təfəkkür prosesində insan təsəvvür, intuisiya və məntiqi analiz kimi müxtəlif psixi mexanizmləri birləşdirir. Yaradıcı təfəkkür mürəkkəb, çoxkomponentli bir prosesdir və onun strukturu müxtəlif amillərin qarşılıqlı təsirindən formalaşır. Amillərə aid edilir: motivasiya (yaradıcı fəaliyyətin daxili maraqlara əsaslanması və şəx-

si təşəbbüsün mövcudluğu), idrak prosesləri (təxəyyül, təhlil, sintez, müqayisə və ümumiləşdirmə kimi psixi əməliyyatların fəaliyyəti), emosional komponent (yaradıcı fəaliyyətin emosional zənginliyi və ilhamverici xarakteri), intuitiv və məntiqi mexanizmlər (qeyri-adi ideyaların yaranması ilə onların rəasional əsaslandırılması arasında balans), sosial amillər (əməkdaşlıq, ünsiyyət və mədəni mühitin yaradıcı düşüncəyə təsiri). Bu struktur göstərir ki, yaradıcı təfəkkür təkcə fərdi qabiliyyət deyil, həm də sosial və mədəni kontekstdə inkişaf edən bir bacarıqdır. Yaradıcı təfəkkürün əsas xüsusiyyətləri: orijinallıq, elastiklik (çevik keçid bacarığı), axıcılıq (çoxlu sayda ideya yaratmaq qabiliyyəti), ətraflılıq (ideyaların detallaşdırılması və zənginləşdirilməsi) (2).

Müasir təhsil psixologiyasında yaradıcı təfəkkür təkcə incəsənət sahəsi ilə məhdudlaşdırılmır. Elm, texnologiya, idarəetmə və gündəlik həyatda innovativ yanaşmalar da yaradıcı düşüncə ilə bağlıdır. Təhsildə yaradıcı təfəkkürün inkişafı tələbələrə yalnız mövcud bilikləri mənimsətməklə kifayətlənməyib, həm də yeni biliklər yaratmaq və tətbiq etmək imkanı verir.

İnteraktiv metodların növləri və xüsusiyyətləri. İnteraktiv metodlar pedaqoji prosesdə müəllim və tələbə arasında qarşılıqlı əlaqəni təmin edən fəal təlim formalarıdır. Bu metodların əsas məqsədi tələbələrin bilikləri müstəqil şəkildə əldə etməsi, analiz etməsi və yaradıcı nəticələr ortaya qoymasına şərait yaratmaqdır. Hər bir metodun özünəməxsus funksiyası vardır və onlar təhsilənlərin yaradıcı potensialını gücləndirməyə xidmət edir. Müzakirə və debatlar – fikir mübadiləsi, arqumentasiya bacarıqları və fərqli perspektivləri qiymətləndirmək qabiliyyətini gücləndirir. Debatlar tələbatə qarşı süni qarşıdurma quraraq yeni fikirlərin yaranmasını stimullaşdırır. Problemlə əsaslanan öyrənmə (PBL) – real və kompleks problemlərin həlli tələbələrin tədqiqat aparmasını, hipotezalar qurmasını və yaradıcı həllər tapmasını tələb edir. Layihə əsaslı tədris – uzunmüddətli komandada işləmə, planlaşdırma və yeni məhsul yaratmaq bacarıqlarını inkişaf etdirir. Fikir fırtınası (brainstorming) – məhdudiyyətsiz fikir yaradılmasını təşviq edir; ilkin mərhələdə tənqidi dayandırmaq vacibdir. Rol oyunları və simulyasiyalar – müxtəlif rolların qəbul edilməsi və problemlərin kontekstual olaraq həlli yaradıcı yanaş-

manı inkişaf etdirir. Sokrat metodu (sual-cavab) – sorğu və tənqidi düşüncəni aktivləşdirir, tələbələrə öz düşüncələrini yenidən strukturlaşdırmaq imkanı yaradır. Diaqnostik və reflektiv fəaliyyətlər – şəxsi təcrübə və refleksiya vasitəsilə yaradıcılığın artırılması (3).

Yaradıcı təfəkkürü formalaşdırmaq üçün bir neçə pedaqoji strategiyalar qurmaq olar.

Tədris mühitinin təşkili: azad və təhlükəsiz atmosfer – fikir söyləmək üçün qorxu olmamalıdır. Divergent və konvergent tapşırıqların balansı: divergent tapşırıqlar (bir neçə mümkün cavab) yaradıcılığı təşviq edir; konvergent tapşırıqlar isə məntiqi təsdiqləmə və seçim bacarıqlarını formalaşdırır. Çevik qiymətləndirmə: yaradıcı məhsulları qiymətləndirərkən rubriklərdən, proses qiymətləndirməsindən və özünüqiymətləndirmədən istifadə. Transdisipliner yanaşma: fənlərarası layihələr tələbələrin fərqli bilik sahələrini birləşdirərək yeni həllər tapmasına yardım edir. Texnologiyanın integrasiyası: rəqəmsal vasitələr, multimediyə və onlayn kollaborasiya platformaları yaradıcılığı stimullaşdırır. Fasiləsiz geribildirim: konstruktiv geribildirim tələbənin ideyalarını incələməsinə və inkişaf etdirməsinə imkan verir.

İnteraktiv metodların tətbiqi təhsilalanlarda yaradıcı təfəkkürün inkişafına birbaşa təsir göstərir. Məsələn, problemlə əsaslanan öyrənmə tələbələrin real situasiyalarda qeyri-standart həll yolları tapmasına imkan verir. Layihə əsaslı öyrənmə yeni məhsul yaradılması və komandada əməkdaşlığı təşviq edir. Fikir fırtınası isə sərbəst və çoxsaylı ideyaların yaranmasına şərait yaradır. Azərbaycan təhsil sistemi də son illərdə interaktiv metodların tətbiqinə xüsusi önəm verir. Dövlət strategiyalarında və yeni kurikulum sənədlərində yaradıcı təfəkkürün inkişafı əsas hədəflərdən biri kimi müəyyən edilmişdir. Məktəblərdə qrup işləri, layihələr və müzakirə dərsləri geniş yayılır (4).

Praktik nümunələr və dərs planı ideyası kimi “Ətraf mühit problemlərinə yaradıcı həl-

lər” dərs mövzusunun təhlil edək. İlk mərhələdə tələbələr qısa video izləyir (10 dəq) və fikir fırtınası aparırlar (15 dəq.). Daha sonra qruplara bölünərək konkret ekoloji problem üçün layihə hazırlayırlar (40 dəq). Nəticədə qruplar öz layihələrini təqdim edir (25 dəq.) və qarşılıqlı rəy (refleksiya və qiymətləndirmə) verirlər (25 dəq.). Bu cür fəaliyyətlər həm yaradıcı, həm də tənqidi təfəkkürü inkişaf etdirir, tələbələrin ünsiyyət və əməkdaşlıq bacarıqlarını gücləndirir

Qiymətləndirmə və monitoring. Yaradıcı təfəkkürün qiymətləndirilməsi çətin, lakin mümkündür. Təvsiyə edilən alətlər. Rubrikələr: ideyanın yeni olması, tətbiq oluna bilməsi, orijinallıq, təqdimat keyfiyyəti kimi meyarlar. Portfolyo: tələbənin proses boyunca yaratdığı işlərin toplusu, əldə etdiyi nəticələri göstərərək onun inkişaf dinamikasını izləməyə imkan verir. Özünə və həmyaşıd geribildirimi: metakognitiv bacarıqları artırır. Performans tapşırıqları və real layihə nəticələri.

Nəticə. İnteraktiv metodlar təhsilalanlarda yaradıcı təfəkkürü formalaşdırmaq üçün güclü vasitələrdir. Düzgün dizayn edilmiş fəaliyyətlər, təhlükəsiz sinif mühiti və çevik qiymətləndirmə vasitələri ilə təhsilalanların yaradıcı bacarıqları əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etdirilə bilər. İnteraktiv metodların uğurlu tətbiqi üçün müəllimlərin metodik hazırlığı artırılmalı, fasiləsiz peşəkar inkişaf proqramları təşkil edilməli, dərs planlarında layihə və problem əsaslı fəaliyyətlərə daha geniş yer ayrılmalı, qiymətləndirmə rubriklərinin qurulmalı, sinif idarəçiliyi və texnologiyanın imkanlarından yaradıcı məqsədlərlə istifadə olunmalıdır.

Problemə elmi yeniliyi. Məqalədə müasir təhsil, təlim-tərbiyə prosesində təhsilalanların yaradıcı təfəkkürünün inkişafında interaktiv təlim metodlarının mahiyyəti və faydalılığı araşdırılır.

Problemə tətbiqi əhəmiyyəti. Məqalə müəllimlərə və təhsil müəssisələrinin rəhbərlərinə yaradıcı inkişafa təkan verən interaktiv fəaliyyətlərin planlaşdırılması və qiymətləndirilməsi üçün metodiki tövsiyələr vermək məqsədi daşıyır.

Ədəbiyyat

1. Bell, S. (2010). Project-based learning for the 21st century: Skills for the future. The Clearing House, № 83 (2), –s.39–43.
2. Sawyer, R.K. (2012). Explaining Creativity: The Science of Human Innovation (2nd ed.). Oxford University Press, –592 s.
3. Costa, A., & Kallick, B. (2009). Learning and Leading with Habits of Mind. 16 Essential Characteristics for Success. ASCD, –424 s.
4. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi (2013). Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası - <https://president.az/az/articles/view/9779>

Redaksiyaya daxil olub: 16.10.2025